Cult Islam Archit Urban, 2024; 9 (2): 93-112

Tabriz Islamic Art University 1999

CULTURE OF ISLAMIC ARCHITECTURE AND URBANISM

DOI : https://dx.doi.org/10.61186/ciauj.9.2.93

The Culture of Islamic Architecture & Urbanism

Original Paper **Open Access**

Explaining the Role of Simplicity in Architecture and its Relationship with Ego and "Basit al-Haqiqah" from the Perspective of Transcendental Wisdom

Abouzar Izadpour[1] , Tahereh Nasr[2]* , Mahdi Hamzenejad[3] , Mohamad Ali Akhgar[4]

1. PhD student, Department of Architecture, Faculty of Art and Architecture, Shiraz Branch, Islamic Azad University, Shiraz, Iran

2. Corresponding Author: Associate Professor, Department of Architecture, Faculty of Art and Architecture, Shiraz Branch, Islamic Azad University, Shiraz, Iran*

3. Assistant Professor of Architecture, Faculty of Architecture and Urban Planning, Iran University of Science and Technology, Tehran, Iran

4. Assistant Professor, Department of Maaref, Faculty of Humanities, Shiraz Branch, Islamic Azad

Received: 2024/03/30 **Accepted: 2024/10/22**

Abstract

Architectural knowledge and knowledge in general, like all human knowledge, relies on certain ontological and epistemological foundations as the main philosophical topics of the new era. The premise of the research is that based on the Basit al-Haqiqah rule of Mulla Sadra simplicity in architecture can establish harmony between the sphere of human life environment (architecture), the sphere of human inner self and Ego (anthropological and self-knowledge sphere) and the sphere of existence and reality (ontological sphere). The aim of the research is to rely on the aforementioned rule, to open and better clarify the ontological and unitary view of the phenomenon of architectural knowledge and the relationship between "truth" and "objects" in contemporary architecture.

Keywords:

Architectural design, Simplicity in architecture, Ego, basit al-haqiqah, transcendental wisdom

*- Address of the responsible author: Shiraz, Sadra New City, Shiraz Islamic Azad University, Faculty of Art and Architecture - Phone number: 09173131571- Email: Tahereh.nasr@iau.ac.ir

©2024 by the Authours.This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0 license)
https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0

[DOI: 10.61186/ciauj.9.2.93]

Introduction

In this article, the authors, with a combination of logical reasoning methodology and qualitative content analysis based on philosophical rules and the study of library documents, and also with the aim of obtaining an epistemological and ontological method in the knowledge of architecture, after reviewing the background of the research in two parts: 1- architectural researches relying on Sadraei foundations and 2 - The researches carried out regarding the rules of "Basit al-Haqiqah" and "the ego in its unity is all faculties" defined simplicity in architecture and then took a step in the direction of Sadra's epistemology, emphasizing the principle of "the ego in its unity is all faculties" as the role of the simple Ego and further on the position and role of the simple architecture as an actual part of the powers Self, and in the rule of "Basit al-Haqiqah" they have addressed the two philosophical concepts of "multiplicity in unity" and "unity in multiplicity "for the strategy of architectural concepts.

Research background

Architectural researches with Sadrai rules

The interest of researchers in the field of architecture in the great wisdom of Sadrai has been increasing, especially in the last two decades.

This research seeks to explain, for the first time, the application of the rule of "basit al-haqiqah"from the transcendental wisdom of Mulla Sadra in order to present the simplicity of architecture.

Philosophical background

Sadra proves in his transcendental wisdom that Wajib al-Wujud, since it is the "basit al-haqiqah", has the perfections and existential aspects of all things; and it lacks their limits, determinations and defects. The complete wording of the rule is as follows: "Basît-ul-haqiqah kull al'ashya' wa lays beshay' minh" means "Basit-ul-haqiqah is all things and none of them"; In other words, "He" is all things, and everything that has become is more deserving of that thing than itself, so Wajib Ta'ali is more deserving of itself than anything (Fig 1); Because every existence in its rank is accompanied by its absences and determinations, but for its simplicity, it is present in a complete and undetermined way (Sadr al-Din Shirazi, 1999).

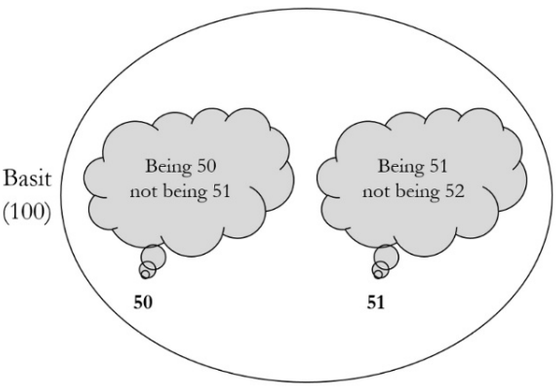
Tabatabaei says in the book Nahayeh al-Hikmah: "Any identity that is deprived of something; It is compound" (Fig 2); Then he states the opposite of this theorem that: "the essence that is Basit-ul-haqiqah is not deprived of any perfection" (Tabatabai, 1993). In this way, the simplicity of the Ego in relation to its internal powers is surrounded by the simplicity of the wajib alwujud in relation to the entire system of existence, and since architecture is also a function of the powers of the Ego; Therefore, the surrounding can be mentioned in the simplicity of the self which can be considered simple compared to its sub-components (such as the neighborhood) (Fig 3).

The Role of Simplicity in Architecture

Simple truth, in its simplest division, has two natural and supernatural dimensions: nature itself in the dimensions of regulating living conditions, appropriate relationships for growth, etc.; And the supernatural is also divided into the dimensions of aesthetics and attractiveness, meaningful symbols, etc.; The sum of all these becomes the truth.

In this section, examples of the role of simplicity in Iranian-Islamic architecture are mentioned:

[DOI: 10.61186/ciauj.9.2.93]



"Not being 51" is a defect for the number 50, and this defect "not being 51" does not exist in the Basit (100); Because 100 also includes 51. Therefore, 100 has all the existential perfections of numbers below it (such as being 50) and does not have its defects and limitations (such as not being 51).

Fig 1: Numerical example for Basit-ul-haqiqah

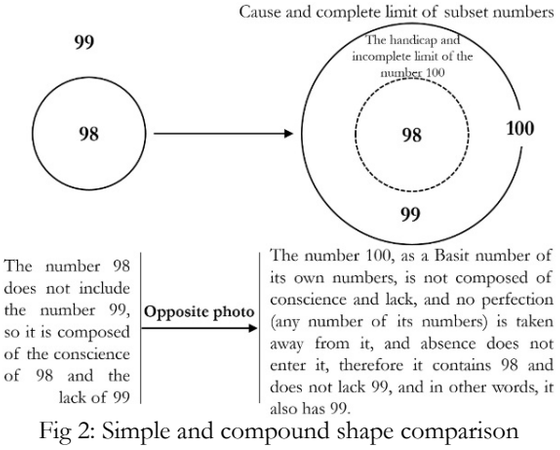


Fig 2: Simple and compound shape comparison

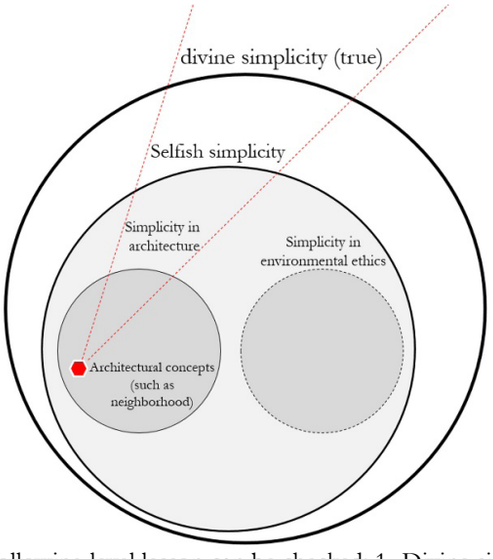


Fig 3: The simplicity of the following level lesson can be checked: 1- Divine simplicity - the true example of the"basit al-haqiqa" rule. 2- Carnal simplicity - which is a manifestation of divine simplicity. 3- Architectural simplicity - which is a manifestation of emotional simplicity.

[DOI: 10.61186/ciauj.9.2.93]

The neighbors are often unaware of each other because houses should be independent and private from one another. This "ignorance" in architecture is a defect (absence of connection) and a limit for the house and it does not work in the neighborhood (its simplicity). According to the rule of Basit-ul-Haqiqah, the neighborhood has all the perfections of existence beyond itself (including the house) and does not have its defects and limitations (and lacks its defects and limitations); Therefore, the "independence of houses" as a perfection exists in the neighborhood in a more appropriate way; But "houses not knowing about each other" as limitations and defects, is not allowed in the neighborhood, and from the neighborhood's perspective, the houses (neighbors) are aware of the situation.

Understanding Sadraei's Thought

The issue of unity and multiplicity is one of the most important issues of philosophy, which is consistently explored in the field of ontology under different titles, and the reason for this is the monotheistic nature of these schools, which, of course, in most theories, multiplicity is either neglected or lacks justified connection between the one and the many; But Sadra's view as "unity of existence and existence, despite the plurality of both stands apart from others. Mulla Sadra does not the negate plurality; rather, he affirms authenticity and while believing in the multiplicity of existence, it proves unity in that multiplicity.

Conclusion

Based on the rule of Basit al-Haqiqah, every element of architecture can have a position similar to Basit al-Haqiqah in relation to its sub-structure and be subject to the provisions of the mentioned rule. And that simple one posses all the perfections of all things below it and does not have their limits and defects. As you can see, according to Mulla Sadra's point of view, architectural design is a manifestation of architectural simplicity, architectural simplicity is a manifestation of sensual simplicity, and sensual simplicity is a manifestation of divine simplicity. The architect must be able to integrate the understanding of simple and complex truth with his idea so that the design is desirable. If he only considers the climate or the program or the structure; All of these are truths; however, they are compound truths and have not reached the stage of simple truth or Basit al-Haqiqah and remain in abundance. When it reaches Basit al-Haqiqah, then unity is achieved (unity in multiplicity) and everything is issued from it; There is multiplicity, but at the heart of unity, in other words, the radiant rays of simple truth can be counted as follows: the truth of all things that are composite; And from the composite truth of all objects, we can identify the truth of the self, the truth of the environment, the truth of the artificial (architectural) environment, and the truth of the design (Fig 4).

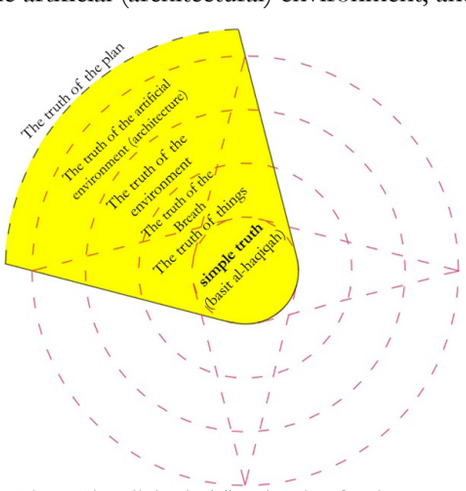


Fig 4: Simplicity in The depth of existence

[DOI: 10.61186/ciauj.9.2.93]

فرهنگ معماری و شهرسازی اسلامی، ۱۴۰۳؛ ۹ (۲) :۱۱۲-۹۳

فرهنگ معماری و شهرسازی اسلامی

DOI : https://dx.doi.org/10.61186/ciauj.9.2.93

مقاله پژوهشی

دسترسی آزاد

تبیین نقش بساطت در معماری و رابطهٔ آن با نفس و بسیط‌الحقیقه از منظر حکمت‌متعالیه و کاربرد آن در فرآیندطراحی

ابوذر ایزدپور[۱]، طاهره نصر[۲*]، مهدی حمزه نژاد[۳]، محمدعلی اخگر[۴]

۱. دانشجوی دکتری؛ گروه معماری، دانشکدهٔ هنر و معماری، واحد شیراز، دانشگاه آزاد اسلامی، شیراز، ایران
۲. دانشیار، گروه معماری، دانشکدهٔ هنر و معماری، واحد شیراز، دانشگاه آزاد اسلامی، شیراز، ایران
۳. استادیار معماری، دانشکدهٔ معماری و شهرسازی، دانشگاه علم و صنعت ایران، تهران، ایران
۴. استادیار، گروه معارف، دانشکدهٔ علوم انسانی، واحد شیراز، دانشگاه آزاد اسلامی، شیراز، ایران

دریافت : ۱۴۰۳/۱/۱۱ پذیرش: ۱۴۰۳/۸/۱

چکیده

دانش و معرفت معماری همچون دیگر دانش‌های بشری، بر پایه‌های معین هستی‌شناختی و معرفت‌شناختی استوار است که به‌عنوان مبانی اصلی مباحث فلسفی عصر جدید محسوب می‌شوند. پیش‌فرض تحقیق پیش‌رو این است که بساطت در معماری می‌تواند هماهنگی بین عرصهٔ محیط زندگی انسان (معماری)، عرصهٔ درون و نفس انسان (عرصهٔ انسان‌شناختی و خودشناسی) و عرصهٔ هستی و واقعیت (عرصهٔ هستی‌شناختی) را برقرار کند و این مهم، در بستر قاعدهٔ بسیط‌الحقیقهٔ ملاصدرا ساری و جاری است. هدف این پژوهش آن است که با تکیه برقاعدهٔ مذکور، دیدگاهی وجودشناسانه و وحدت‌گرایانه در معرفت معماری پدیدار گردد و رابطهٔ «حقیقت» با «اشیاء» در معماری معاصر دقیق‌تر و بهتر تبیین شود. روش تحقیق در این پژوهش، ترکیبی از متدولوژی استدلال منطقی و تحلیل محتوای کیفی مبتنی بر قواعد فلسفی و مطالعهٔ اسناد کتابخانه‌ای، است. در گام نخست، با بررسی پیشینه‌های مرتبط در حوزه‌های معماری و فلسفه و تبیین قاعدهٔ «کل‌القُوی‌بودن نفس» و قاعدهٔ «بسیط‌الحقیقه»، به تعریف دقیق بساطت در معماری پرداخته شده است. سپس با مروری‌بر مبانی حکمت‌متعالیه، تلاش شده است تا اندیشهٔ صدرایی به طور جامع‌تری شناخته شود. در گام دیگر جهت مشخص‌نمودن کاربرد بساطت در معماری، به‌بررسی فرآیندطراحی‌معماری در قالب تقسیم‌بندیِ نسل‌ها و مفاهیم دوگانهٔ موجود در خلال بحث‌های آن‌ها و استخراج مؤلفه‌های مربوطه و انتساب با مؤلفه‌های صدرایی پرداخته شده است. در نهایت، چنین نتیجه‌گیری می‌شود که طراحی معماری جلوه‌ای از بساطتِ معماری، بساطت معماری جلوه‌ای از بساطت نفسانی و بساطت نفسانی جلوه‌ای از بساطت الهی است؛ چنین بساطتی که زائیدهٔ «کثرت در وحدت» و «وحدت در کثرت» در بستر قاعدهٔ بسیط‌الحقیقهٔ ملاصدرا است می‌تواند طریقتی جهت ارتباط کثرات معماری معاصر با وحدت حقیقی بنمایاند.

واژگان کلیدی

فرآیندطراحی‌معماری، بساطت در معماری، نفس، بسیط‌الحقیقه، حکمت‌متعالیه.

* – نویسندهٔ مسئول: شیراز، شهر جدید صدرا، دانشگاه آزاد اسلامی شیراز، دانشکدهٔ هنر و معماری، تلفن: ۰۹۱۷۳۱۳۱۵۷۱ – Email: Tahereh.nasr@iau.ac.ir

©2024 by the Authours.This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0 license)
https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0

[DOI: 10.61186/ciauj.9.2.93]

۱. مقدمه

از منظر هستی‌شناختی و معرفت‌شناختی، مقولهٔ معماری را می‌توان از دو جنبهٔ هستی (وجودی) و چیستی (ماهیت یا ماهوی) مورد بحث قرارداد. تاکنون پژوهش‌های معماری بیشتر به جنبهٔ ماهوی معماری تمرکز داشته‌اند؛ اما دراین پژوهش بیشتر به جنبهٔ وجودی (هستی‌شناسانه) معماری پرداخته‌شده‌است. ایدهٔ اصلی این پژوهش بر این مبنا استوار است که بساطت معماری می‌تواند تلائم و هماهنگی را بین عرصهٔ محیط زندگی انسان (معماری)، عرصهٔ درون و نفس انسان (انسان‌شناختی و خودشناسی) و عرصهٔ هستی و واقعیت (هستی‌شناختی) برقرار کند. این ارتباط و هماهنگی در بستر حکمت‌متعالیه، خصوصاً قاعدهٔ فلسفیِ «بسیط‌الحقیقه» ساری و جاری‌است.

در راستای تبیین قاعدهٔ بسیط‌الحقیقه در معماری، می‌توان‌گفت که هر جزءِ معماری علاوه بر آن که همان جزء است، همهٔ اجزاءِ دیگر هم است، طوری‌که نمی‌توان نقش‌های مختلفِ پاسخ‌گو در نیاز انسانی را در آن از هم تفکیک‌کرد. به‌بیان‌دیگر، در معماریِ بسیط، اشاره به هر جزء، اشاره به کل معماری است و این جزء به عنوان بخشی جدایی‌ناپذیر از کل، ماهیت بسیط معماری را به نمایش می‌گذارد. ازآنجایی‌که درمراتب بالاتر، بسیطِ این معماری نفس انسانی و بسیط نفس نیز مبدأ هستی، واجب‌الوجود یا بسیط‌الحقیقه است، بنابراین، این امکان فراهم‌خواهدبود تا دربستر این قاعده، به یک نگاه وجودشناسانه و وحدت‌گرایانه جهت حصولِ معرفت معماری دست یافت و رابطهٔ «حقیقت» با «اشیاء» در معماری معاصر را بهتر درک کرد.

دراین پژوهش، با هدف حصول روشی معرفت‌شناسانه و هستی‌شناسانه در دانش معماری، روش‌های استدلال منطقی، تحلیل محتوای کیفی مبتنی بر قواعد فلسفی و مطالعهٔ اسناد کتابخانه‌ای، با یکدیگر تلفیق شده‌اند. پژوهشگران این پژوهش، پس از بررسی پژوهش‌های پیشین در دو حوزهٔ ۱-پژوهش‌های معماری با اتکاء به‌مبانی صدرایی و ۲- پژوهش‌های صورت‌گرفته درخصوص قاعدهٔ بسیط‌الحقیقه و «کل‌القُوی‌بودن نفس»، به تعریف دقیق بساطت در معماری پرداخته‌اند. پس‌از آن، جهت شناخت‌شناسی صدرایی گام برداشته و با اِبتناءبر قاعدهٔ «النفس فی وحدتها کل‌القوا» به‌نقش بسیطِ نفس و در ادامه، به‌جایگاه و نقش بسیطِ معماری به‌عنوان فعلی‌از قوای نفس پرداخته‌اند. همچنین از دو مفهوم فلسفیِ «وحدت در کثرت» و «کثرت در وحدت» در قاعدهٔ «بسیط‌الحقیقه»، جهت بررسی مفاهیم معماری بهره گرفته‌اند. درگام بعدی، جهت مشخص‌نمودن کاربرد بساطت در معماری، به‌طور خاص به بررسی فرآیند طراحی در معماری با پشتوانهٔ فلسفیِ مورد نظر پرداخته‌اند. همچنین، پژوهشگران این پژوهش، در خلال بحث‌های مرتبط با فرآیندطراحی در معماری به دوگانه‌هایی، تحت لوای دوگانهٔ عام‌ترِ «جزء و کل» براساس مبانی صدرایی دست‌یافته‌اند که تطبیقِ مناسبی با مفاهیم و مؤلفه‌های قاعدهٔ بسیط‌الحقیقه خصوصاً مفاهیم «وحدت در کثرت» و «کثرت در وحدت» داشته‌اند. براین‌اساس، هر مؤلفهٔ معماری در هر بخش از مراحل طراحی، از دو جنبهٔ متفاوت قابل بررسی می‌شود و در راستای هدف این پژوهش، می‌تواند بر فرآیندهای طراحی کنونی مؤثر باشد: ۱- از آن جنبه که جزء محسوب می‌شود، به خود می‌نگرد، تَعَیُّن می‌یابد و در کثرت است؛ ۲- از آن جنبه که کل محسوب می‌شود، به بسیط خود نظر می‌افکند و به وحدت می‌گراید.

نتایج حاصل از این نوشتار را می‌توان چنین بیان کرد که گسترش قاعدهٔ «النفس فی وحدتها کل‌القوا» در قالب کلی‌ترِ نظام هستی و مرتبهٔ واجب‌الوجود، تحت عنوان قاعدهٔ «بسیط‌الحقیقه» مطرح است. بدین‌ترتیب، بساطت نفس نسبت به قوای مادونش، محاط در بساطت واجب‌الوجود نسبت به کل نظام هستی مطرح می‌شود. از آنجا که معماری نیز فعلِ قوای نفس است، بنابراین، محاط در بساطت نفس مطرح می‌شود و خود نیز می‌تواند نسبت به مؤلفه‌های مادون، بسیط لحاظ می‌گردد. ازطرفی طبق یافته‌های تحقیق، هر قسم از دوگانه‌های معماری یافت‌شده، حاصل تجربه‌های نسل‌های اول تا سوم فرآیند طراحی هستند و بر اساس مبانی صدرایی می‌توان از هر دو جنبهٔ دوگانه‌های مذکور، توأمان در فرآیندطراحی بهره‌برد و از این طریق به بساطت معماری دست‌یافت.

[DOI: 10.61186/ciauj.9.2.93]

۲. پیشینهٔ پژوهش

۲-۱. پژوهش‌های معماری با مبانی صدرایی

اقبالِ پژوهشگران رشتهٔ معماری به حکمت‌متعالیهٔ صدرایی خصوصاً در دو دههٔ اخیر رو به تزاید بوده‌است که در ادامه، در راستای این مقاله به برخی از این پژوهش‌ها اشاره می‌شود:

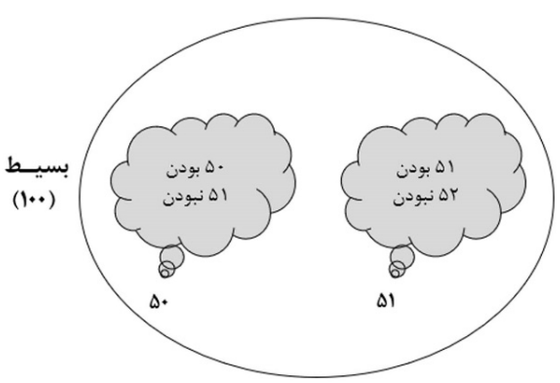
شناخت مراتب و فرآیند ادراک انسان از جمله مسائل بنیادین است که برای کسب دانشِ معماری در دستگاه صدرایی بدان نیازاست. سمانه تقدیر، در پژوهشی بر این نکته تأکید کرده است که شناخت مراتب و فرآیند ادراک انسان و نحوهٔ تعامل او با هستی از موضوعات کلیدی درحوزهٔ معماری محسوب می‌شود. در دوران معاصر، صاحب‌نظران این حوزه، به اهمیت شناخت مراتب ادراک انسان و نقش آن در فرآیند خلق و ادراک آثار معماری پی برده‌اند و باانتقاد از دیدگاه مدرن در توجه صرف بهمرتبهٔ حسیِ ادراک، آن هم با تمرکز بر حس بینایی، لزوم توجه به همهٔ مراتب ادراک انسان را مطرح کرده‌اند که البته بیش‌ترِ این تحقیقات در حوزهٔ روان‌شناسی محیط انجام شده‌اند (Taqdir, 2017). در مقالهٔ علی‌آبادی، کاکایی و غدیری‌نیا نیز درخصوص خلق آثار معماری چنین‌آمده است: در دستگاه فلسفی- عرفانی ملاصدرا، نفس که جانشین و مثال خداوند در زمین‌است، دارای هویتی امری و قادر به خلق مخلوقاتی است که رابطه‌اش باآن‌ها همانند رابطهٔ خداوند با مخلوقاتش است. از این رو، درنگرش صدرا خلاقیت انسان درامتداد خلاقیت خداوند قراردارد. همچنین نفس انسان به‌کمک ادراکات خود و در سیر صعودی و معرفت‌شناسانه، قادر به تصور حقایق و تخیل صور خیالی‌است (Aliabadi, Kakai, & Ghadirina, 2012). همچنین در مقالهٔ نقره‌کار، مظفر و تقدیر آمده است که بررسی مفاهیمی چون هستی، انسان و معماری؛ و ظرفیت‌های هر یک و نحوهٔ تعامل آن‌ها بایکدیگر از منظر حکمت‌متعالیه این نتیجه را دربرداشته است که معمار با ادراک مراتب هستی و الهام از آن‌ها به خلق اثر معماری می‌پردازد. به این ترتیب، اثر خلق‌شده نیز یک مرتبهٔ وجودی متناسب با منشأ الهام خود خواهد داشت (Noqrehkar, Mozaffar, & Taqdir, 2017). در رسالهٔ علی تاجر، ادراک محسوسات و ازجمله آثار معماری درساختار وجوداندیشی صدرا، سیر انفسی درآفاق تفسیر شده است. او بیان می‌کند: معمار درمقام دریافت، شاهد کمال زیبایی‌های وجود در نفس خویش است و درمرتبهٔ بیان با احاطهٔ علمیه، زیبایی‌های پنهان وجود را آشکارمی‌سازد (Ali Tajer, 2004). همچنین در مقالهٔ «هستی‌شناسی مکان تاریخی» که مستخرج از رسالهٔ دکتری ابوذر صالحی است، باتکیه‌بر استدلال منطقی و روش قیاسی و با استناد به تبیین‌های اصالت وجودی حکمت‌متعالیه، به پرسش «تلقی فرهنگ ایرانی-اسلامی از حقیقت هستی مکان‌های تاریخی چیست؟» پاسخ داده شده است. نتیجهٔ این پژوهش نشان می‌دهد که حقیقت هستی مکان تاریخی، بیش‌از هر چیز درمعنا و صورت جوهری‌اش متجلی می‌شود و ماده و تعینات عَرَضی صورت، تنها ظهورات و به عبارتی مجال ظهور هستی مکان تاریخی هستند (Muzaffar, Nadimi, & Salehi, 2017). کتاب «حس وحدت» اثر نادر اردلان و لاله بختیار (Ardalan & Bakhtiar, 2011)، با تمرکز بر معماری سنتی اسلامی در محیط ایرانی و با در نظرگرفتن اساسی‌ترین اصل سنت اسلامی یعنی توحید تألیف شده است. در این کتاب به طور حیرت‌انگیزی مفهوم وحدت در کثرت و کثرت در وحدت که از مفاهیم به‌کاررفته‌شده در این پژوهش‌است، به عنوان مصادیقی از معماری اسلامی بازگو می‌شود. ازاین‌رو، می‌توان این کتاب را گردآورندهٔ تجسماتِ معماریِ مفاهیمِ فلسفی-عرفانی دانست. درهمین راستا مقالهٔ محمدحسین مسعودی نیز به بررسی نقش جزئیات در ادراک و معنادارکردن فضا در طول زمان می‌پردازد. وی با تبیین رابطهٔ بین جزء و کل در ادراک فضا نشان می‌دهد که چگونه سیرِ کثرت به وحدت می‌تواند به غنابخشیدن و معنادارکردن مخلوق یا اثر معمار منجر شود (Masoudi, 2003).

پژوهش حاضر، برای نخستین بار، به دنبالِ تبیینِ کاربرد قاعدهٔ بسیط‌الحقیقه از حکمت‌متعالیهٔ ملاصدرا (به‌عنوان اصلی بنیادین درقلمرو هستی‌شناسی و معرفت‌شناسی که کثرت را با سریان وحدت در کَثَرات مورد پذیرش قرار می‌دهد)، در بنیان‌های هستی‌شناختی و معرفت‌شناختیِ دانش و معرفت معماری است. بنابراین، نوآوریِ این پژوهش، ارائهٔ مفهوم بساطت معماری براساس مفاهیم فلسفیِ وحدت در کثرت و کثرت در وحدت باابتناء به‌قاعدهٔ بسیط‌الحقیقهٔ صدرایی است که به‌نظرمی‌رسد می‌تواند مسیرهای لازم و ارزشمندی را برای فرآیندطراحی ایجاد کند که نویدبخش نگاه جامع بین نسل‌های قبل از فرآیند طراحی‌معماری باشد.

[DOI: 10.61186/ciauj.9.2.93]

۲-۲. پیشینهٔ فلسفی

نظر به رویکرد فلسفی- عرفانیِ پژوهش حاضر که بر پایهٔ حکمت‌متعالیهٔ صدرا استوار است و برای نخستین بار قاعدهٔ «بسیط‌الحقیقه» را در دانش معماری به کار می‌گیرد، کتاب اسفار اربعهٔ صدرا به عنوان منبع اصلی این حکمت، موردتوجه قرار گرفته و مباحث مرتبط با این پژوهش، از آن استخراج شده است. صدرا در این کتاب ثابت می‌کند که واجب‌الوجود از آنجایی که بسیط‌الحقیقه است، واجد کمالات و جهات وجودیِ تمام اشیاء؛ و فاقد حدود، تعینات و نقایص آن‌ها است. عبارت کامل قاعده چنین است: «بسیطُ‌الحقیقةِ کُلُّ الأَشیاءِ و لَیْسَ بشَیءٍ مِنْها» به‌معنی «بسیط‌الحقیقه، کل اشیاء است و هیچ‌یک از آن‌ها نیست»؛ به عبارت دیگر، «او»، تمام اشیاء است و هرچه تمام چیزی شد به آن شیء از خود آن سزاوارتر است، پس واجب‌تعالی ازهر چیزی به خود آن لایق‌تر است (شکل ۱)؛ زیرا هر موجود در مرتبهٔ خود با فقدان‌ها و تعیناتش همراه ولی برای بسیط‌اش به‌نحو کامل و بدون تعین حضوردارد (Sadr al-Din Shirazi, 1999).

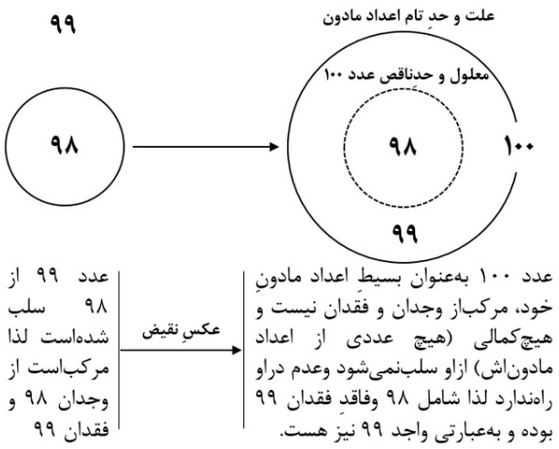


"۵۱ نبودن" نقیصه‌ای برای عدد ۵۰ است و این نقیصهٔ "۵۱ نبودن" در بسیط (۱۰۰) راه ندارد؛ چون ۱۰۰، ۵۱ را نیز شامل است. لذا ۱۰۰ واجد تمام کمالات وجودیِ اعداد مادونِ خود (مانند ۵۰ بودن) هست و فاقد نقایص و حدود آن (مانند ۵۱ نبودن).

{فاقدِ «۵۱ نبودن» = واجدِ «۵۱ بودن»}

شکل ۱: مثال عددی برای بسیط‌الحقیقه

در کتاب نهایةالحکمه، طرح مناسبی از قاعدهٔ مذکور به میان آمده‌است. علامه، در این کتاب می‌گوید: «هر هویتی که چیزی از آن سلب شود، مرکب‌است». سپس عکسِ نقیضِ این قضیه را بیان می‌دارد که: «ذاتی که بسیط‌الحقیقه است هیچ کمالی از آن سلب نمی‌شود» و نتیجه می‌گیرد که همهٔ کمالات را واجب‌تعالی اعطاکرده‌است و اعطاکنندهٔ یک شیء و آفرینندهٔ آن هرگز فاقد آن شیء نیست (شکل ۲).



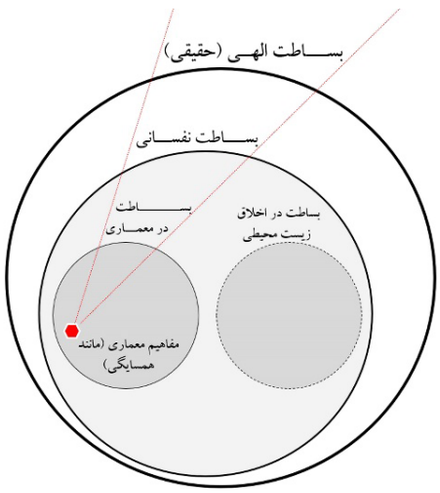
شکل ۲: مقایسهٔ شکلی بسیط و مرکب

بنابراین، حقیقت واجب، بسیط محض است و چیزی از آن سلب نمی‌شود (Tabatabai, 1993). جوادی‌آملی، نیز درشرح حکمت‌متعالیه، درخصوص واجب و بساطت او می‌آورد که نامحدود بودن او به‌معنای واجدبودن جمیع کمالات‌است و هرکمالی از کمالات که در غیرواجب باشد حتماً از واجب فیضان گرفته‌است (Javadi Amoli, 2016). درهمین‌راستا، در کتاب آشتیانی چنین‌آمده‌است که حق تعالی حدِ تام از برای اشیاء و اشیاء حدِ ناقص از برای وجود حق تعالی است. در این کتاب براساس حکمت‌متعالیه، نفس، نسبت به قوای خود که منشأ افاعیل در بدن هستند؛ بسیط‌الحقیقه و مطلق بیان شده و به‌طور کلی آمده است که هر وجودِ قَوی و قاهر، نسبت‌به مادون و معالیل خود بسیط‌الحقیقه و نسبت به علت مُقومهٔ خود، مرکب و مزدوج‌الحقیقه است (Ashtiani, 1997). همچنین، بررسی وجوهِ مختلفِ دو ساحت «کثرت در وحدت» و «وحدت در کثرت» نیز برای قاعدهٔ بسیط‌الحقیقه که از مفاهیم به کار رفته شده در این پژوهش تلقی می‌شوند را مردیها، حسینی‌شاهرودی و کهنسال در مقاله‌ای بیان می‌کنند که این موضوع از اهم مسائل فلسفه است و مطابق مبانی ملاصدرا، بسیط‌الحقیقه‌بودنِ حق‌تعالی، مبنای تبیینی جامع از نسبت وحدت و کثرت در هر دو ساحت «ذات» (ساحت حضور کثرت در وحدت) و «فعل» (ساحت حضور وحدت در

[DOI: 10.61186/ciauj.9.2.93]

کثرت) است و این کامل‌ترین تصویر از توحید وجودی را ارائه می‌کند (Mardiha, HosseiniShahroudi, & Kohansal, 2020). خورسندیان نیز درمقالهٔ خود استفاده‌هایی که در ابواب مختلف حکمت‌متعالیه از قاعدهٔ بسیط‌الحقیقه صورت‌می‌گیرد را بیان می‌دارد که عبارت هستند از: رابطهٔ وحدت و کثرت؛ مفهوم حیات در هستی و این که همهٔ موجودات، حیات و علم و قدرت دارند؛ معنای قرب خداوند به انسان و اشیاء؛ اول و آخر و ظاهر و باطن بودن وجود مقدس حضرت حق؛ و اثبات توحید خداوند (Khorsandian, 2007). ملاصدرا نیز از این قاعده، در حل مسائلی از جمله «النفس فی وحدتها کل‌القوا» (کلُّ‌القوی بودن نفس) استفاده‌کرده و نفس را نسبت به قوای مادونش، بسیط دانسته‌است. به‌طورکلی می‌توان‌گفت هر چیزی که نسبت‌به مادونش بسیط باشد، مشمول قاعدهٔ فوق می‌شود.

یکی از مبانیِ مهم در نوشتار حاضر، نسبت قاعدهٔ «بسیط‌الحقیقه» و قاعدهٔ «النفس فی وحدتها کل‌القوا» است که نویسندگان این پژوهش، مبانی مذکور را از مقاله‌ای تحت همین عنوان استخراج کرده‌اند. نفس انسان در آفرینش، مثال خدا و همچون او بسیط است و اقتضای این بساطت، ظهور خاصیتی مشترک در هر دو، یعنی نوعی شمولِ همه‌جانبه و جامعیت نسبت به جمیع مراتب مادون است؛ اما از آن‌جا که نفس، مِثل خدا نیست، این جامعیت در باب خدا، حقیقی و مطلق و همهٔ اشیای وجودی را شامل می‌گردد، اما در خصوص نفس، محدود و نسبی و فقط شامل مراتب و قوای خود نفس می‌شود. بنابراین، همان‌طور که خود نفس باجمیع قوا و مراتبش، به مانند سایر مراتب هستی در طول واجب‌تعالی قرارمی‌گیرد؛ بساطت نفس نیز درطول بساطت او است و جلوه‌ای از آن به‌شمارمی‌آید. از این رو، قاعدهٔ «بسیط‌الحقیقه» بر قاعدهٔ «کلُّ‌القوی بودن نفس» محیط است (Saadatmand & Babaei, 2019). بدین‌ترتیب، بساطت نفس نسبت به قوای مادونش، محاط در بساطت واجب‌الوجود نسبت به کل نظام هستی مطرح می‌شود و ازآنجاکه معماری نیز فعلِ قوای نفس است، بنابراین، محاطدر بساطت نفس مطرح می‌شود و خود نیز می‌تواند نسبت‌به مؤلفه‌های مادونش (مثل همسایگی) بسیط، لحاظ شود (شکل ۳).



شکل ۳: بساطت درسه سطح‌زیر قابل‌بررسی‌است:
۱- بساطت الهی- مصداق حقیقی قاعده بسیط‌الحقیقه.
۲- بساطت نفسانی- که جلوه‌ای از بساطت الهی است.
۳- بساطت‌معماری- که جلوه‌ای از بساطت نفسانی‌است. همچنین هرمفهوم معماری‌را می‌توان پرتویی از بساطت معماری لحاظ‌نمود که خود نیز می‌تواند درمرتبهٔ خودش بسیطی برای مؤلفه‌ها و مفاهیم مادون خود باشد (مانند بساطت محله برای همسایگی؛ بساطت همسایگی برای خانه، بساطت خانه برای حیاط؛ بساطت حیاط برای اتاق‌ها؛ بساطت اتاق برای پنجره؛ بساطت پنجره برای جزئیات آن و ...).

۳. نقش بساطت در معماری

در خصوص نقش بساطت درمعماری براساس قاعدهٔ بسیط‌الحقیقهٔ صدرایی، ابتدا می‌توان تعابیری که معادل معماری این اصل است را در چهارگسترهٔ زیر چنین تنظیم کرد:

۱- گسترهٔ نیازهای انسانی: حقیقتی بسیط محسوب می‌شوند و همهٔ طرح هستند ولی طرح، همهٔ آن‌ها نیست.

۲- گسترهٔ ارزش‌های انسانی: حقیقتی بسیط محسوب می‌شوند و همهٔ طرح هستند ولی طرح، همهٔ آن‌ها نیست.

۳- گسترهٔ حقایق انسانی و طبیعی بستر و مولد طرح: حقیقتی بسیط محسوب می‌شوند و همهٔ طرح‌اند ولی طرح، همهٔ آن‌ها نیست.

۴- حقیقت و طبیعت بستر و مولد طرح: حقیقتی بسیط محسوب می‌شوند و همهٔ طرح هستند ولی طرح، همهٔ آن‌ها نیست.

این حقیقت بسیط درساده‌ترین تقسیم، دو بُعد طبیعی و ماوراءالطبیعی دارد: بُعد طبیعی خود شامل عناصری مانند

[DOI: 10.61186/ciauj.9.2.93]

تنظیم‌شرایط زیست، روابط مناسب رشد و...؛ و بُعد ماوراءالطبیعی نیز خود شامل زیبایی‌شناسی و جذابیت، نمادهای معنادهنده و... می‌شود. مجموعهٔ همهٔ این ابعاد هم حقیقت، محسوب می‌شود. درواقع، حقیقت، مولد هستی و هر طرح و محصول انسانی است (خانواده حقیقت است، طبیعت حقیقت است، زیبایی حقیقت است و...). اما معمار باید بتواند درک حقیقت بسیط و مرکب را با هم در ایده‌اش بیاورد تا طرح مطلوب به حساب آید. تمرکز صرف معمار بر یک جنبه از حقیقت (مانند اقلیم، برنامه، سازه) منجر به طرحی ناقص می‌شود، زیرا همهٔ این‌ها حقیقت هستند ولی حقیقت مرکب محسوب می‌شوند و به مرحلهٔ حقیقت بسیط یا بسیط‌الحقیقه نرسیده‌اند و درکثرت باقی مانده‌اند. در واقع، هنگامی که معمار به درک بسیط‌الحقیقه رسید آن‌گاه وحدت حاصل می‌گردد (وحدت در کثرت) و هر چیزی که از آن صادر شود؛ کثرت است اما در دل وحدت، چون «الواحد لایصدر منه الا الواحد». به‌عبارت دیگر، شعاع‌های تابشیِ حقیقت بسیط را می‌توان چنین برشمرد: حقیقت کل‌الاشیاء که مرکب هستند؛ واز حقیقت مرکبِ کل اشیاء می‌توان حقیقت نفس، حقیقت محیط، حقیقت محیط مصنوع (معماری) و حقیقت طرح را برشمرد.

دراین‌قسمت، به‌مصادیقی‌از نقش بساطت درمعماریِ ایرانی–اسلامی اشاره می‌شود:

همسایه‌ها از حال هم بی‌خبر هستند؛ چون خانه‌ها باید نسبت‌به هم مستقل و مَحرم باشند. این «بی‌خبری» درمعماری، نقیصه (نداشتنِ چیزی) و حدی برای خانه است و در محله (بسیطِ آن) راه ندارد. بنا بر قاعدهٔ بسیط‌الحقیقه، محله واجد تمام کمالات وجودیِ مادونِ خود (از جمله، خانه) و فاقد نقایص و حدود آن (فاقدِ نداشته‌ها) است. بنابراین، «استقلال خانه‌ها» به‌عنوان کمال، درمحله به نحوِ سزاوارتر وجود دارد؛ ولی «بی‌خبریِ خانه‌ها از هم» به‌عنوان حدود و نقایص، در محله راه ندارد و از منظر محله، خانه‌ها (همسایه‌ها) از حال هم باخبر هستند. براین‌اساس، «خانه» به‌عنوان یک عنصر معماری، از دو جنبه، قابل بررسی و شناخت می‌شود: ۱– از آن جنبه که به‌خود (خانه) می‌نگرد و به‌دلیلی چون محرمیت باید نسبت‌به خانه‌های دیگر استقلال داشته‌باشد (از حیث کثرت)؛ ۲– از آن جنبه که به‌بسیطِ خود (محله) می‌نگرد و باید از حال همسایه نیز باخبر باشد (از حیث وحدت)؛ که علی‌رغم تقابل، از هردو جنبه، در معماری توأمان استفاده می‌شود. این مطلب نمونه‌ای‌از بساطت در معماری است که به‌نحوِ استقرایی در دیگر مؤلفه‌های آن نیز می‌توان جستجو کرد و براساس پشتوانهٔ فلسفیِ مربوطه، آن‌را تبیین و در دانش معماری تعمیم‌داد. این مهم را می‌توان با موضوع «بِینونیت و عینیتِ» وحدت و کثرت در نظام توحیدیِ ملاصدرا، با اِبتناء بر قاعدهٔ «بسیط‌الحقیقه» پیوند زد (به شکل ۱ و ۲ رجوع شود).

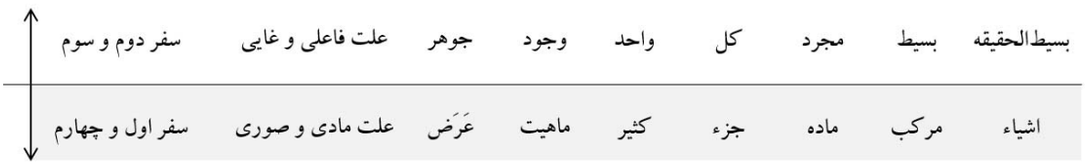
٤. شناخت اندیشهٔ صدرایی

در ساختار وجود اندیشیِ صدرا، ادراک محسوسات و از جمله آثار معماری، نوعی سیر انفسی درآفاق است. به‌عبارت دیگر، معمار درمقام «دریافت»، شاهد کمال زیبایی‌های وجود در نفس خویش است و در مرتبهٔ «بیان»، با احاطهٔ علمیه، زیبایی‌های پنهان وجود را آشکارمی‌سازد (Ali Tajer, 2004). دراین‌خصوص، مطابق نظریهٔ ابن‌عربی (Ibn Arabi, 1946) در مورد رابطهٔ انسان و جهان، از «انسان، عالمِ کبیر»، مفهوم «جزء در دلِ کل» (و به عبارت دیگر کثرت در وحدت)؛ و از «عالم، انسانِ صغیر»، مفهوم «کل در دلِ جزء» (و به عبارت دیگر وحدت در کثرت) القاء می‌شود که تاکنون از هر دو تعبیر، در بحث‌های فلسفی–عرفانی بهره برده‌شده‌است.

در فلسفهٔ اسلامی، خصوصاً حکمت‌متعالیه، دوگانه‌های متعددی مانند «وجود و ماهیت»، «جوهر و عَرَض»، «مجرد و ماده»، «علل وجود و ماهیت» و «واحد و کثیر» مطرح شده‌اند که همگی به نحوی با دوگانهٔ «کل و جزء» از همین فلسفه، مرتبط هستند. به نظر می‌رسد که همگی این دوگانه‌ها با اسفار اربعهٔ صدرا که برخواسته از عرفان اسلامی است نیز انطباق دارند (شکل ۴).

به دلیل صبغهٔ توحیدیِ مکاتب فلسفی، مسئلهٔ وحدت و کثرت از مباحث بنیادین این مکاتب محسوب می‌گردند که همواره درحوزهٔ هستی‌شناسی باعناوین مختلف بررسی می‌شوند که البته در غالب این نظریات، از کثرت غفلت شده یا ارتباط موجهی بین واحد و کثیر نیست. اما دیدگاه صدرا با عنوان «وحدت وجود و موجود، درعین کثرت آن دو» نسبت به‌همهٔ دیدگاه‌ها متمایزاست. ملاصدرا نافیِ کثرت نیست، بلکه قائل به حقیقی‌بودن آن‌است و درعین قائل‌بودن به کثرت وجود

[DOI: 10.61186/ciauj.9.2.93]



شکل ۴: دوگانه‌های فلسفی؛ برگرفته‌شده از مبانی حکمت متعالیهٔ صدرایی.

و موجود، درهمان کثرت، اثبات وحدت می‌کند (Mardiha, HosseiniShahroudi, & Kohansal, 2020). واحد و کثیر دو قسم از اقسام موجود مطلق هستند. یعنی موجود از آن جهت که موجود است، یا واحد یا کثیر محسوب می‌شود. ازطرفی، وحدت با وجود، مساوق است؛ یعنی هر موجودی از آن جهت که موجود است، واحد محسوب می‌گردد. بنابراین، واحد و کثیر، هر دو مصداق واحد هستند. درنتیجه، میان واحد و کثیر اساساً تقابلی نیست (Tabatabai, 2007). این، وجه تمایز این دوگانه با دوگانه‌های دیگر است که باعث تعالیِ آن می‌شود و در انتها به وحدت ختم‌می‌شود. بسیط‌الحقیقه‌بودنِ حق‌تعالی مبنای تبیینی جامع از نسبت وحدت و کثرت در هر دو ساحت «ذات» (ساحت حضور کثرت در وحدت) و «فعل» (ساحت حضور وحدت در کثرت) است و این کامل‌ترین تصویر از توحید وجودی را ارائه می‌کند (Mardiha, HosseiniShahrou-di, & Kohansal, 2020) و با استفاده از آن می‌توان رابطهٔ «حقیقت» با «اشیاء» از جمله معماری را بیشتر و بهتر بازنمود

۵. فرآیندطراحی

نویسندگان این پژوهش، جهت تبیین کاربرد بساطت در معماری، آن‌را در شاخهٔ فرآیند طراحی مورد بررسی قرارداده‌اند. توصیف و تحلیل فرآیند طراحی معماری، طی چند دههٔ اخیر توسط محققان و نظریه‌پردازان خارجی و داخلی، نشان می‌دهد که اغلب بحث‌ها در این حوزه حول مفاهیم متقابل و دوگانه‌ای که همگی تحت لوای دوگانهٔ عام‌ترِ «جزء و کل» و در پیِ آن «کثرت و وحدت» هستند؛ می‌چرخند که این مفاهیم با دوگانهٔ فلسفیِ «وحدت و کثرت» که در این پژوهش مورد بررسی قرار گرفته نیز همخوانی دارد (شکل ۴).

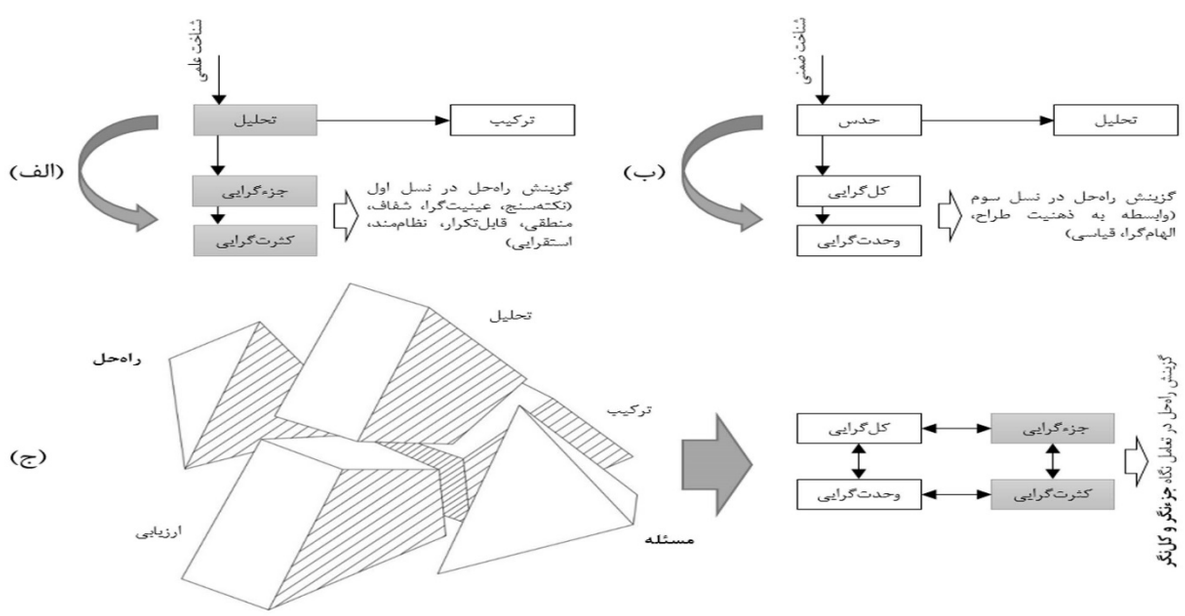
از دو هزار سال پیش، درخصوصِ تعامل بین جزء و کل در طراحی اظهارنظرهایی شده‌است. ویتروویوس (Vitruvius) و آلبرتی(Alberti)، بر این باور بودند که طراحی معماری فرآیند گزینش اجزاء (کثرات) برای دست‌یافتن به یک کلِّ واحد (وحدت) است. به‌دنبال تلاش‌های خلاقانهٔ دکارت (Descartes)، معمارانی چون لاگیر (Laugier)، فرآیند طراحی را شامل: تجزیهٔ یک مسئله، حل اجزاء و ترکیب راه‌حل‌های جزئی در کلِّ واحد دانستند و آن‌را روش عقلانی نامیدند. لوکوربوزیه (Le Corbusier) نیز فرآیند طراحی خود را با واژه‌هایی مشابه (تجزیه/ ترکیب) تشریح کرده‌است. درکتاب راهنمای موسسهٔ سلطنتی معماران بریتانیا همین الگوی دوگانه با حالتی تعاملی‌تر و با یک معیار سنجش بعد از آن مطرح شده‌است. دراین کتاب، فرآیند طراحی به‌سه مرحلهٔ مجزا شامل: آنالیز، ترکیب و ارزشیابی تفکیک شده‌است. آرچر (Archer)، تحلیلگر انگلیسی، در فرآیند طراحی، سه مرحلهٔ فوق را به‌گونه‌ای تعریف‌نمود که بتوان در آن‌ها بازنگری کرد. پس‌ازآن، کریس‌جونز (Joness) توانست مشکل مجزابودن این مراحل را با پیشنهاد سیستم چرخشی تا حد زیادی حل کند. دراین‌میان، نظریات کریستوفر الکساندر (Alexander) که در دوران دوم تفکرات خود بر این اعتقاد بود که روش‌های طراحی، چارچوب و فضای ذهنی را که طراح برای به‌وجودآوردن معماریِ خوب نیاز دارد، تخریب می‌کند؛ جای تأمل بسیاردارد (Adibi & KarimiMoshawar, 2010). بیشتر این نظریات در بستر نظریات فلسفی جزءگرایانهٔ دکارتی و کانتی (Kant) تعریف می‌شدند که کل‌گراییِ سنتیِ افلاطونی (Plato) را رد می‌کرد و کل را تنها بعد از اجزاء و تجزیه به‌رسمیت می‌شناخت؛ بااین‌حال، درآخر قرن بیستم، فیلسوف بزرگ انگلیسی با طرح نظریهٔ ابطال‌پذیری، راهی برای گونه‌ای آزاد از کل‌گرایی گشود که مسیر جزءگرایی مدرن را کاملاً دگرگون‌کرد؛ از این رو، تأثیر نظریهٔ کارل‌پوپر (Popper) در طراحی، موجب‌شد که روند حدس- تحلیل، جایگزین فرآیند تحلیل- ترکیب شود (Lang, 1987) و یک کلِّ خیالی، موهوم و احتمالی، در آغاز کار، اجازهٔ ظهور پیدا کند.

طیِ نسل‌بندیِ سه‌گانهٔ انجام شده در فرآیند طراحی توسط

[DOI: 10.61186/ciauj.9.2.93]

هورست ریتل (Rittel) و در پیِ آن جان‌لنگ (Lang)، و نقدهایی که این نسل‌ها نسبت‌به‌هم دارند، می‌توان به‌دغدغه‌های مختلف آن‌ها پی برد: نسل دوم که در پیِ الگوهای محیط‌شناسانه و توجه به رابطهٔ انسان و محیط است، روش ساده‌انگارانهٔ انگیزش–پاسخِ نسل اول را با توجه به ناقص‌بودن مدل انسانی در آن رد می‌کند؛ ولی از تئوری‌های اثباتیِ نسل اول در زمینهٔ معماری و روش شهودیِ نسل سوم بهره می‌برد (Bastani & Mahmoudi, 2018). در روش مشارکتیِ نسل دوم، به‌زعمِ برادبنت (Broadbent)، نقش طراح به‌عنوان تصمیم‌گیرندهٔ اصلی زیر سئوال می‌رود. چون تصمیم طراحانه در این نسل، امری جمعی با مشارکت استفاده‌کننده‌گان است. راه‌حل‌های پیش‌داورانه و پیش‌زمینه‌های ذهنیِ نسل سوم که برمبنای مدلی قیاسی است، به‌نظر اغلب نظریه‌پردازان نسل اول، امری مذموم و غیرعلمی به‌حساب می‌آید. درمقابل، مبنای نظری نسل اول که عقل‌گرا و تجربه‌گرا است و نتیجه‌گیریِ آن استقرائی محسوب می‌شود، توسط نسل سوم که طراحی را عملی خلاقانه می‌دانند مورد نقد قرار می‌گیرد. به نظر می‌رسد، اگر چه هریک از این راهبردها به‌تنهایی، می‌تواند پاسخی برای سئوال اولیهٔ خود ارائه کند، ولی اگر نیم‌نگاهی به بُعد مقابل خود نداشته‌باشد، اشکالِ مطرح شده از نظریهٔ رقیب را دارا می‌باشد.

نظریات لاوسون (Lawson)، فصل جدیدی در فرآیند طراحی گشود، او برای جمع‌بندیِ نظرات مختلف نسل‌های سه‌گانه در جهت ساختن نقشه‌ای از این فرآیند، کار خود را با نموداری که معرف نگاهِ جزء به کل (کثرت‌گرایی) است، آغاز (شکل ۵–الف) می‌کند. همچنین او پس از اصلاح نمودار اولیه، جهت القای نگاهِ کل‌گرا (وحدت‌گرایی) (شکل ۵–ب)، در انتها اعتقاد خود را چنین بیان می‌دارد (شکل ۵–ج): «راه‌حل و مسئلهٔ طراحی با یکدیگر ظهور می‌کنند و تعامل میان آن دو موجب می‌شود که تحلیل، ترکیب و ارزیابی در یک رابطهٔ سه‌گانه و چرخشی، بدون شروع و پایان در ارتباط باشند» (Lawson, 2005). براین‌اساس می‌توان‌گفت لاوسون دوگانهٔ «راه‌حل–مسئله» را ارائه می‌کند که قسمِ اول در آن کل‌نگر و قسم دوم جزءنگر است. تعامل این دو می‌تواند شروع و توجیهی برای نگاهِ توأمانِ «وحدت در کثرت» و «کثرت در وحدتِ» طرح باشد. شکل ۵ ارتباط بین «مفاهیم دوگانه در نظریات مختلف فرآیند طراحی در قالب نسل‌های مختلف» را با مفاهیم فلسفیِ «کل و جزء» و «کثرت و وحدت» نشان‌می‌دهد.



شکل ۵: تحلیل سیر شکل‌گیری مدل لاوسون براساس نگاه جزءگرا و کل‌گرا و تبیین مفاهیم کثرت و وحدت در آن (برگرفته شده از Lawson, 2005)

[DOI: 10.61186/ciauj.9.2.93]

٦. تحلیل یافته

با دقت به سیر تحول نظریات فوق و به تَبَع آن تنظیم جدول ۱، می‌توان مباحث مطرح شده درحیطهٔ فرآیند طراحی را تفکیک و با توجه به فهم هر یک از عبارات، هرکدام را به یکی از مفاهیمِ «جزء» و «کل» و در پیِ آن به دو مفهوم «کثرت» و «وحدت» نسبت داد. همان‌گونه که از یافته‌های جدول مذکور مشخص است، اکثر مباحث مطرح شده در فرآیند طراحی، ارتباط معناداری با دومفهوم کلیدی «جزء و کل» دارند که در ستون پنجم جدول به وضوح مشخص شده‌است. ستون ششم جدول نشان می‌دهد که مفاهیم «جزء و کل» با مفاهیم فلسفی «وحدت» و «کثرت» مرتبط هستند. ستون آخر جدول نیز ارتباط و جهتِ دو مفهوم مذکور را با هم در خصوص هر مبحث نشان‌می‌دهد. همچنین، همان‌طورکه مشاهده‌می‌شود، ردیف‌های ابتدایی جدول مرتبط با مباحث نسل اول فرآیند طراحی با احاطهٔ مفهوم «جزء» بر «کل» و به‌عبارتی «کثرت» بر «وحدت» هستند و ردیف‌های انتهایی مرتبط با مباحث نسل سوم با احاطهٔ مفهوم «کل» بر «جزء» و به عبارت دیگر «وحدت» بر «کثرت» هستند و در ردیف انتهایی با طرح نظر لاوسون، هردو مفهوم به طورمساوی با یکدیگر ظهورکردند و با هم در تعامل هستند.

علاوه‌بر دوگانه‌های مربوط به نسل‌های مختلف، با غور در بحث‌های دیگر مرتبط با فرآیند طراحی، دوگانه‌های متقابل دیگری می‌توان یافت که هر سوی این دوگانه‌ها نیز خود، به تنهایی روشی در طراحی محسوب می‌شوند و قرابت مناسبی با مفاهیم «وحدت» یا «کثرت» دارند. این دوگانه‌ها عبارتند از:

شناخت ضمنی- شناخت علمی: ویژگی «شناخت علمی»، عوامل مؤثر بر طرح شامل جنبهٔ تخصصی، تحلیلی و تا حد امکان کمِّی آن است. این ویژگی، حاصل آن اطلاعات را به صورت علمی، دقیق و جزئی درمی‌آورد. مایکل پولانی (Polanyi) از این تعریف فراتر رفته و طبیعت یادگیری و شناخت را اساساً توجه به کل از زاویهٔ اجزاء می‌داند و آن را «شناخت ضمنی» می‌نامد که مشخصهٔ بارز آن کلیّت، یکپارچگی و غیرقابل‌بیان‌بودن آن با کلام است (Nadimi, 1999).

ناخودآگاهی- خودآگاهی: «فرآیند ناخودآگاه»، خودسازگار است و فرم‌هایی سازگار با سیستم فراهم می‌کند و درآن هیچ قانونی به‌صورت فرموله‌بندی وجودندارد، ولی بازهم قوانین مطرح‌نشده، به‌سختی پابرجا هستند؛ اما در «فرآیند خودآگاه» که نتیجهٔ طبیعی پیشرفت‌های علم و تکنولوژی است، تأکید بر فردیت، نکته‌ای بسیار مهم به شمار می‌آید و احکام فرمول‌بندی‌نشدهٔ سنتِ ناخودآگاه، به سمت مفاهیم واضح، سوق‌داده‌می‌شود (Alexander, 2019).

واگرایی- همگرایی: متفکران به دو گروه «همگرا» و «واگرا» تقسیم می‌شوند (Broadbent, 2009). طراحی نیز دو فرآیند اساسیِ تولید «واگرا» و تولید «همگرا» را درخود دارد. تولید واگرا تدوین انگاره‌های متعدد از یک مشاهده است. درمقابل، تولید همگرا، ساخت یک انگاره از اجزاء کثیر است (Lang, 1987).

جعبه سیاه و شفاف: بسیاری از طراحان، عمل طراحی را درونی و غیرقابل تمایز می‌دانند. فرض می‌شود که فرآیند طراحی، فرآیندی از تجزیه-تحلیل، ترکیب و ارزیابی است و طراح، «جعبه‌سیاهی» است که داده‌های کسب‌شده را در فرآیندی مرموز به نتیجهٔ قابل ارائه تبدیل‌می‌کند (Lang, 1987).

متفاوت با این روش، طراح همچون «جعبه شفاف» در پیِ الگوبرداری از روش‌شناسی علوم و یافتن مسیری شفاف و منطقی است (Nadimi, 1999).

نظریه‌های هنجاری و اثباتی: نظریه اثباتی، توصیف روشن پدیده‌های موجود (هست‌ها) و فرآیند شکل‌گیری آن‌ها است، درحالی‌که نظریهٔ هنجاری شامل دیدگاه فلاسفه، سیاستمداران و معماران درمورد «بایدها»است (Lang, 1987).

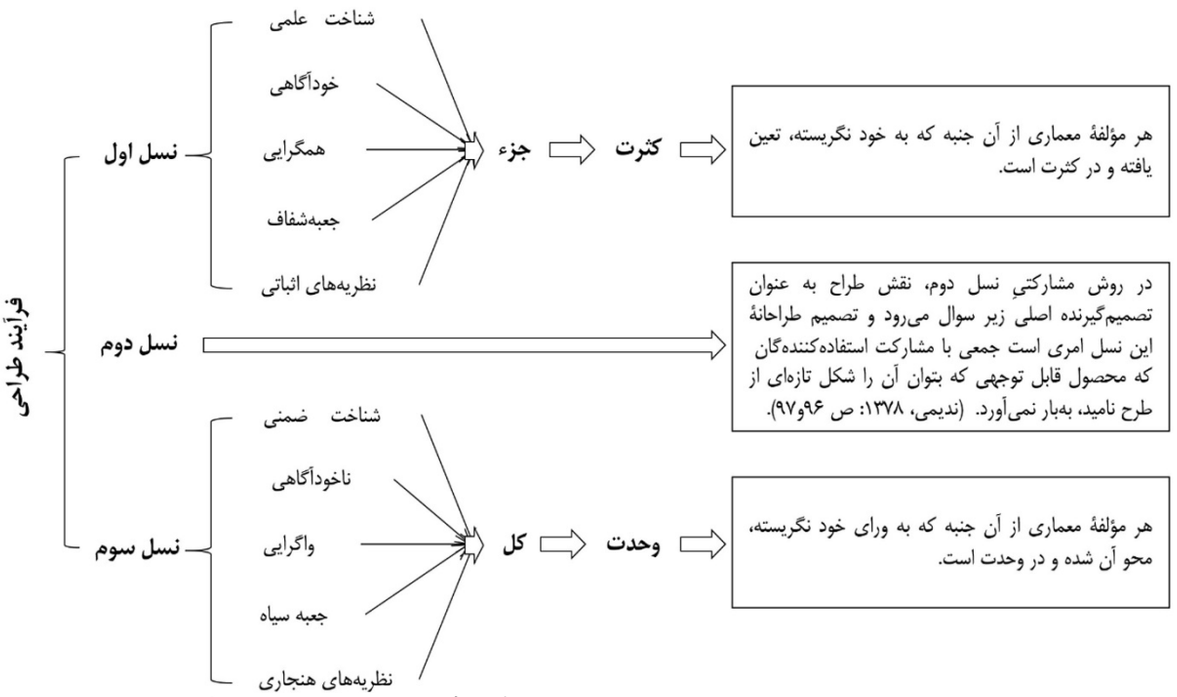
سخن از بایدها، سخن از چیزهایی است که قابل‌دسترس نیستند ولی وجود دارند؛ و این بسانِ قوانین مطرح‌نشدهٔ پابرجا، راه‌حل‌های بالقوه، اعمالِ درونیِ غیرقابل تمایز و مرموز است

[DOI: 10.61186/ciauj.9.2.93]

جدول ۱: نسبت مباحث مطرح شده در فرآیند طراحی معماری با مفاهیم «جزء- کل» و «کثرت- وحدت»

نظریه‌پرداز (سال)	تقسیم‌بندی براساس نسل‌ها	تفکیک عبارت	مناسب با مفاهیم معماری	مناسب با مفاهیم فلسفی	ارتباط و جهتِ دو مفهوم فلسفی
ویتروویوس (حدود ۲۰۰۰ سال‌پیش) آلبرتی(۱۴۵۲)	متمایل به مباحث مربوط به نسل اول	طراحی معماری، فرآیند گزینش اجزاء	جزء	کثرت	کثرت > وحدت
		طراحی معماری، برای دست‌یافتن به یک کلِ واحد	کل	وحدت	
لاگیر (۱۷۵۳)	متمایل به مباحث مربوط به نسل اول	فرآیند طراحی شامل: تجزیهٔ یک مسئله و حل اجزاء	جزء	کثرت	وحدت > کثرت > وحدت
		فرآیند طراحی شامل: ترکیب راه‌حل‌های جزئی در کلِ واحد	کل	وحدت	
لوکوربوزیه (۱۹۲۳)	متمایل به مباحث مربوط به نسل اول	تجزیه	جزء	کثرت	وحدت > کثرت > وحدت
		ترکیب	کل	وحدت	
آرچر (۱۹۶۹) کریس جونز (۱۹۶۳)	نسل اول	آنالیز/ ارزشیابی	جزء	کثرت	کثرت ≤ وحدت ≥ کثرت
		ترکیب/ ارزشیابی	کل	وحدت	
هورست ریتل (۱۹۹۳)	نسل اول نسل دوم	روش علمی	جزء	کثرت	کثرت ≤ وحدت
		روش مشارکتی	کل	وحدت	
کریس جونز (۱۹۶۳)	نسل سوم	تفکر برنامه‌ریزی‌شده	جزء	کثرت	وحدت ≤ کثرت
		تفکر بی‌اختیار	کل	وحدت	
کارل پوپر (۱۹۶۳)	نسل سوم	تحلیل- ترکیب	جزء	کثرت	وحدت > کثرت
		حدس- تحلیل	کل	وحدت	
جان لنگ (۱۹۸۷)	نسل سوم	فرضیه	کل	وحدت	وحدت > کثرت
		آزمون	جزء	کثرت	
		راه‌حل‌محور	کل	وحدت	
حمید ندیمی (۱۳۷۸)	نسل سوم	-	جزء	کثرت	وحدت > کثرت
		قیاس؛ ساختار ذهنی طراح؛ الهام؛ شهود؛ کل‌نگر	کل	وحدت	
برایان لاوسون (۱۹۸۰)	نسل اول نسل سوم	مسئله‌محور	جزء	کثرت	وحدت = کثرت
		راه‌حل‌محور	کل	وحدت	

[DOI: 10.61186/ciauj.9.2.93]



شکل ۶: رابطهٔ «جزء- کلِ» معماری و «کثرت- وحدتِ» صدرایی؛ و تأثیرِ توأمان هر دو بخشِ دوگانه، بر فرآیند طراحی

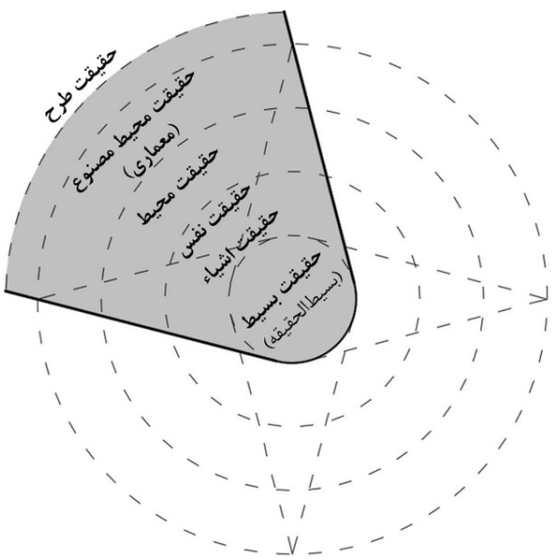
از بررسی و تفسیر این مباحث، چنین استنباط می‌شود که دو طرف هر یک از دوگانه‌های فوق، در تقابل با یکدیگر و به عبارت دیگر، رقیب هم هستند و می‌توان نسبتِ هر قسمت از این دوگانه‌ها را ابتدا با «جزء» یا «کلِ» معماری و سپس با «کثرت» یا «وحدتِ» فلسفهٔ صدرایی تعیین کرد. ازاین‌رو، می‌توان‌گفت که «جزء و کل» و به تَبَع آن «کثرت» و «وحدت»، دوگانه‌های نهفته در فرآیند طراحی معماری هستند که حاصل مفاهیم و مؤلفه‌های متضادِ موجود در تجاربِ نسل‌های مختلف فرآیند طراحی و دیگر مباحث مربوطه محسوب می‌شوند. در واقع، تعامل و تقابل این مفاهیم در قالب دوگانه‌های تحقیقاتی، نسبت به بررسی هر یک به صورت جداگانه، به نتایج طراحی مؤثرتر و جامع‌تری منجر می‌شود. این بدین معناست که هیچ یک از نسل‌های طراحی به تنهایی نمی‌توانند تمامی ابعاد این دوگانگی‌ها را پوشش دهند. شکل ۶ ارتباط نسل‌های مختلف فرآیند طراحی و دوگانه‌های مستخرج از مباحث مربوطه را با مفاهیم جزء- کلّ و کثرت- وحدت نشان داده‌است.

۷. نتیجه‌گیری

قاعدهٔ «النفس فی وحدتها کل‌القوا» اثبات بساطت نفس نسبت به قوای مادون آن است و این در قالب کلی‌ترِ نظام هستی و مرتبهٔ واجب‌الوجود، تحت عنوان قاعدهٔ «بسیطُ‌الحقیقه» مطرح بوده که صدرا با براهینی به‌طرح آن پرداخته‌است. بنابراین، واجب‌الوجود به‌عنوان بسیط‌الحقیقه، کل وجودات مادون خود است و کمال هر وجودی، حتی در نازل‌ترین مرتبهٔ خود، از آن باری‌تعالی‌است. بدین‌ترتیب، بساطت نفس نسبت به قوای مادون آن، محاط در بساطت واجب‌الوجود نسبت به کل نظام هستی مطرح می‌شود و او «بسیط‌الحقیقه» است. طبق این قاعده، معماری نیز نسبت به مؤلفه‌های مادون خود، بسیط محسوب‌می‌شود و از آن‌جا که معماری خود فعلِ قوای نفس است، بنابراین، محاط در بساطت نفس مطرح می‌شود. به همین ترتیب، براساس قاعدهٔ مذکور، هر عضوی از معماری می‌تواند جایگاهی همانند بسیط‌الحقیقه نسبت به مادون خود داشته باشد و مشمول مفاد قاعدهٔ مذکور شود؛ زیرا مظاهرِ یک بسیط، خود باید آیینه هم بشوند و آن بسیط، واجد تمام کمالات همهٔ اشیاءِ مادون خود و فاقد حدود و نقایص آن‌ها

[DOI: 10.61186/ciauj.9.2.93]

است. همان‌طورکه ملاحظه‌می‌شود؛ طبق دیدگاه ملاصدرا، طراحی معماری جلوه‌ای از بساطتِ معماری، بساطت معماری جلوه‌ای از بساطت نفسانی و بساطت نفسانی جلوه‌ای از بساطت الهی است.



شکل ۷: بساطت از لحاظ عمق هستی

از طرفی، دوگانهٔ «جزء–کل» حاصل تجربه‌های نسل اول و سوم در فرآیند طراحی معماری است و هر شقِّ آن در مقطعی از مراحل طراحی کاربرد دارد. بر اساس پشتوانهٔ فلسفی پژوهش حاضر، می‌توان از هر دو توأمان در فرآیند طراحی با تعبیرِ «وحدت در کثرت» و «کثرت در وحدت»، برخواسته از قاعدهٔ فلسفیِ بسیط‌الحقیقهٔ صدرایی بهره‌برد و به بساطت معماری دست‌یافت. بنابراین، معمار باید درک جامعی از حقیقت بسیط و مرکب داشته باشد تا بتواند طرحی جامع و متوازن ارائه دهد. اگر معمار تنها بر عواملی مانند اقلیم، برنامه یا سازه متمرکز باشد، همهٔ این‌ها حقیقت محسوب می‌شوند اما حقیقت مرکب هستند و به‌مرحلهٔ حقیقت بسیط یا بسیط‌الحقیقه نرسیده‌اند و درکثرت باقی می‌مانند؛ وقتی به بسیط‌الحقیقه رسید آن‌گاه وحدت حاصل می‌شود (وحدت در کثرت) و هرچیزی که ازآن صادر می‌گردد، کثرت است اما در دل وحدت. به‌عبارتی، شعاع‌های تابشیِ حقیقت بسیط را می‌توان چنین برشمرد: حقیقت کل‌الاشیاء که مرکب هستند و از حقیقت مرکبِ کل اشیاء می‌توان حقیقت نفس، حقیقت محیط، حقیقت محیط مصنوع (معماری) و حقیقت طرح را برشمرد (شکل ۷). با این رویکرد می‌توان رابطهٔ بین حقیقت با اشیاء در معماری معاصر را روشن‌تر کرد. به‌عبارت دیگر، اینِ تفکیکِ جزء و کل و دوگانه‌های زیرمجموعه آن‌ها که قبلاً شرح آن آمد؛ یا همان تفکیک کثرت از وحدت، و ارائهٔ مجزای آن‌ها در قالب مباحث سه نسل فرآیند طراحی، اتفاقی‌است که در معماری معاصر رخ‌داده و اتحاد آن‌ها در معماری کنونی و درقالب «یک» دوگانهٔ واحد (جزء–کل)، با تعبیری که ملاصدرا از کثرت و وحدت و یا جزء و کل دارد؛ می‌تواند کارسازتر باشد.

سپاسگزاری

این مقاله مستخرج از رسالهٔ دکتری نویسندهٔ اول با عنوان: «تبیین کاربرد قاعدهٔ بسیط‌الحقیقه در بنیان‌های هستی‌شناختی و معرفت‌شناختی دانش معماری؛ پردازشی از رابطهٔ بسط عرفانی تا بست معماری در فرآیند طراحی» در دانشگاه آزاد اسلامی واحد شیراز می‌باشد که بدون ارشاد و تشویق پیران راه، استاد هادی ندیمی و استاد عبدالحمید نقره‌کار به‌ثمر نمی‌نشست و از این حیث سپاس خود را پیشکش ایشان می‌داریم. همچنین این پژوهش با منابع و امکانات دانشگاه هنر اسلامی تبریز میسر گردید.

پی‌نوشت

۱. یکی از قواعد فلسفهٔ اسلامی است که مورد قبول همه فلاسفه (مشائین، اشراقیین و حکمت متعالیه) است و بدین معنی است که «از علت واحد چیزی به وجود نمی‌آید مگر معلول واحد».

۲. از نظر ابن عربی به نقل‌از ملاصدرا انسان، عالم کبیر است و عالم، انسان صغیر است. انسان را از آن جهت عالم کبیر می‌گویند که همهٔ اسماء و حقایق عالم وجود در او تجلی نموده است و ازآن جهت عالم را انسان صغیر می‌گویند که جمیع آنچه درعالم است جز از نشئهٔ انسانی ظهور پیدانمی‌کند (کرمانی ۱۳۸۶، ۲۸).

مشارکت نویسندگان

لازم‌به توضیح است که در این پژوهش، ایده‌پردازی، جمع‌آوری اطلاعات، تحقیق و بررسی، نوشتن پیش‌نویس اصلی و ویرایش به‌عهدهٔ نویسندهٔ اول (ابوذر ایزدپور)؛ مدیریت

[DOI: 10.61186/ciauj.9.2.93]

پروژه، نظارت، مدیریت داده‌ها به‌عهده نویسندهٔ دوم (طاهره نصر)؛ اعتبارسنجی، مفهوم‌سازی و تحلیل رسمی به‌عهدهٔ نویسندهٔ سوم (مهدی حمزه‌نژاد)؛ منابع و شناخت‌شناسی صدرایی به‌عهدهٔ نویسندهٔ چهارم (محمدعلی اخگر) بوده‌است

تضاد منافع،حمایت مالی

در طی این تحقیق از هیچ‌گونه نمونه‌برداری و استفاده از نمونه‌های موجود در مراکز استفاده نشده است.

دسترسی به داده‌ها و مواد

تمام داده‌های تولید شده یا تحلیل شده در طول پژوهش، در این مقاله گنجانده شده‌اند.

منابع References

Adibi, Ali Asghar & Mehrdad Karimi-Moshaver. (2010). Investigating the effect of teaching landscape design using fragmentary method. Bagh Nazar Journal, 7 (15): 3-12. [in Persian]

Alexander, Christopher. (2019). Notes on form composition. Translated by Saeed Zarinmehr. Tehran: Rozaneh. [in Persian]

Aliabadi, Mohammad, Qasem Kakai, & Mohaddeseh Ghadirinia. (2012). Analyzing the place of artistic creativity in Hikmat Sadra by relying on the world of order and innovation. Kheradname Sadra magazine, (69): 71-86. [in Persian]

Ali Tajer, Saeed. (2004). Existential wisdom of architecture; Relying on the opinions of Sadr al-Mutalahin. Doctoral dissertation. Faculty of Art and Architecture, Shahid Beheshti University. [in Persian]

Ardalan, Nader & Laleh Bakhtiar. (2011). The sense of unity; The role of tradition in Iranian architecture. Translated by Vandad Jalili. Tehran: Scientific Research Institute of Architecture. [in Persian]

Ashtiani, Seyed Jalaluddin .(1997) .Existence in terms of philosophy and mysticism.Qom: Islamic Propaganda Office. [in Persian]

Bastani, Mahyar & Seyed amir Saeed Mahmoudi. (2018). Ideas and concept creation methods in the design process. Journal of Fine Arts, 22 (1): 5-18. [in Persian]

Broadbent, Jeffrey. (2009). With Broadbent about architecture. Translated by Hamid Nadimi. Tehran: Printing and Publishing Center of Shahid Beheshti University. [in Persian]

Gruter, Jorg Kurt. (2011). Aesthetics in architecture. Translated by Mojtaba Dolatkhah and Solmaz Hemti. Tehran: Dolatmand publishing house. [in Persian]

Javadi Amoli, Abdullah. (2016). Rahiq Makhtoum; Description of the supreme wisdom. Qom: Israa. [in Persian]

Kermani, Touba. (2007). Great man and small world in Mulla Sadra's thought and its historical records. Kheradname-e Sadra magazine, (48): 24-32. [in Persian]

Khorsandian, Mohammad Ali. (2007). The principle of simple truth and its applications in Sadra'i thought. Quarterly Journal of Religious Thought of Shiraz University, (23): 41-64. [in Persian]

Lang, John. (1987). Creation of architectural theory; The role of behavioral science in environmental design. Translated by Alireza Einifar. Tehran: Tehran University Press. [in Persian]

Lawson, Brayan. (2005). How designers think; Demystifying the design process. Translated by Hamid Nadimi. Tehran: Printing & Publishing Center of Shahid Beheshti University. [in Persian]

Mardiha, Azam, Seyed Morteza Hosseini Shahroudi, & Alireza Kohansal. (2020). The objectivity and intersubjectivity of unity and plurality in Mulla Sadra's monotheistic system with emphasis on the rule of simple truth. Journal of Essays in Philosophy and Theology, (2): 75-94. [in Persian]

Masoudi, Mohammad Hossein. (2003). Compilation and perception of space music; The course of multiplicity to unity over time. Soffe Journal, 13 (37): 61-73. [in Persian]

Muzaffar, Farhang, Hadi Nadimi & Abouzar Salehi. (2017). Ontology of historical place; An ontological reflection on the historical place in the light of the authenticity of existence. Islamic Architecture Research Quarterly, 5 (15): 20-33. [in Persian]

Nadimi, Hamid. (1999). An inquiry into the design process. Safa Journal, 9 (29): 94-103. [in Persian]

[DOI: 10.61186/ciauj.9.2.93]

اردلان، نادر و لاله بختیار. (۱۳۹۰). حس وحدت؛ نقش سنت در معماری ایرانی. ترجمهٔ ونداد جلیلی. تهران: موسسه‌علمی‌پژوهشی علم معمار

آشتیانی، سیدجلال‌الدین. (۱۳۷۶). هستی از نظر فلسفه و عرفان. قم: دفتر تبلیغات اسلامی

باستانی، مهیار و سیدامیرسعید محمودی.(۱۳۹۷). روش‌های خلق ایده‌وکانسپت‌درفرآیندطراحی. نشریه‌هنرهای‌زیبا، ۲۲ (۱): ۵-۱۸.

برادبنت، جفری. (۱۳۸۸). با برادبنت دربارهٔ معماری. ترجمهٔ حمید ندیمی. تهران: مرکز چاپ و انتشارات دانشگاه شهیدبهشتی

گروتر، یورگ‌کورت. (۱۳۹۰). زیبایی‌شناسی درمعماری. ترجمهٔ مجتبی دولتخواه و سولماز همتی. تهران: مؤسسهٔ نشر دولتمند

جوادی‌آملی، عبدالله. (۱۳۸۶). رحیق مختوم؛ شرح حکمت‌متعالیه. قم: اسراء

کرمانی، طوبی. (۱۳۸۶). انسان کبیر و عالم صغیر در اندیشهٔ ملاصدرا و سوابق تاریخی آن. نشریهٔ خردنامهٔ صدرا، (۴۸): ۲۴-۳۲.

خورسندیان، محمدعلی. (۱۳۸۶). قاعدهٔ بسیط‌الحقیقه و کاربرد آن در اندیشهٔ صدرایی. فصلنامهٔ اندیشهٔ دینی دانشگاه شیراز، (۲۳): ۴۱-۶۴.

لنگ، جان. (۱۳۸۶). آفرینش نظریه معماری؛ نقش علوم رفتاری در طراحی محیط. ترجمهٔ علی‌رضا عینی‌فر. تهران: انتشارات دانشگاه تهران

لاوسون، برایان. (۱۳۸۴). طراحان چگونه می‌اندیشند؛ ابهام‌زدایی از فرآیندطراحی. ترجمهٔ حمید ندیمی. تهران: مرکز چاپ و انتشارات دانشگاه شهید بهشتی

مردیها، اعظم، سیدمرتضی حسینی‌شاهرودی و علی‌رضا کهنسال. (۱۳۹۹). عینیت و بینونیت وحدت و کثرت در نظام توحیدی ملاصدرا با ابتناء بر قاعدهٔ بسیط‌الحقیقه. نشریهٔ جستارهایی در فلسفه و کلام، (۲): ۷۵-۹۴.

Noqrehkar, Abdul Hamid, Farhang Mozaffar, & Samaneh Taqdir. (2017). Correspondence between man and existence in Islamic thought and its reflection in Islamic architecture. Armanshahr Architecture and Urbanism Journal, (19): 79-93. [in Persian]

Saadatmand, Mehdi & Ali Babaei. (2019). The ratio of the rule of absolute truth and the total immanence of the soul in Sadra'i wisdom. Quarterly Journal of Religious Thought of Shiraz University, (3): 43-60. [in Persian]

Sadr al-Din Shirazi, Mohammad Ibin Ibrahim. (1999). Al-Hikma al-Muttaaliyyah in Al-Isfar al-Arbaeh. Translated by Mohammad Khajawi. Tehran: Molla Publications. [in Persian]

Tabatabai, Mohammad Hossein. (1993). Final wisdom. Translated and explained by Ali Shirvani. Qom: Publishing Center of Islamic Propaganda Office of Qom Theological Seminary. [in Persian]

Badayeh al-Hikmah. (2007). Translated and explained by Ali Shirvani. Qom: Publishing Center of Islamic Propaganda Office of Qom Theological Seminary. [in Persian]

Taqdir, Samaneh. (2017). Explaining the levels and process of human perception and its role in the quality of creating architectural works based on the principles of transcendental wisdom. Islamic Architecture Research Quarterly, (14): 48-69. [in Persian]

[ادیبی، علی‌اصغر و مهرداد کریمی‌مشاور. (۱۳۸۹). بررسی تأثیر آموزش طراحی منظر به شیوهٔ تکه‌انگاری. نشریهٔ باغ نظر، ۷ (۱۵): ۳-۱۲]

الکساندر، کریستوفر. (۱۳۹۸). یادداشت‌هایی بر ترکیب فرم. ترجمهٔ سعید زرین‌مهر. تهران: روزنه

علی‌آبادی، محمد، قاسم کاکایی و محدثه غدیری‌نیا. (۱۳۹۱). واکاوی جایگاه خلاقیت هنری در حکمت صدرا با تکیه بر عالم امر و ابداع. نشریه خردنامه صدرا، (۶۹): ۷۱-۸۶.

علی‌تاجر، سعید. (۱۳۸۳). حکمت وجودی معماری؛ با تکیه بر آراء صدرالمتألهین. رسالهٔ دکتری. دانشکده هنر و معماری، دانشگاه شهید بهشتی

[DOI: 10.61186/ciauj.9.2.93]

مسعودی، محمدحسین. (۱۳۸۲). تدوین و ادراک آهنگ فضا؛ سیر کثرت به وحدت در طول زمان. نشریهٔ صفه، ۱۳ (۳۷): ۶۱-۷۳.

مظفر، فرهنگ، هادی ندیمی و ابوذر صالحی. (۱۳۹۶). هستی‌شناسی مکان تاریخی؛ تأملی هستی‌شناسانه در مکان تاریخی در پرتو اصالت وجود. فصلنامهٔ پژوهش‌های معماری اسلامی، ۵ (۱۵):۲۰-۳۳.

ندیمی، حمید. (۱۳۷۸). جستاری در فرآیند طراحی. نشریهٔ صفه، ۹ (۲۹): ۹۴-۱۰۳.

نقره‌کار، عبدالحمید، فرهنگ مظفر و سمانه تقدیر. (۱۳۹۶). تناظر انسان و هستی در اندیشه اسلامی و بازتاب آن در معماری اسلامی. نشریهٔ معماری و شهرسازی آرمان‌شهر، (۱۹): ۷۹-۹۳.

سعادت‌مند، مهدی و علی بابایی. (۱۳۹۸). نسبت قاعده بسیط‌الحقیقه و کل القوی بودن نفس در حکمت صدرایی. فصلنامهٔ اندیشهٔ دینی دانشگاه شیراز، (۳): ۴۳-۶۰.

صدرالدین‌شیرازی، محمدبن‌ابراهیم. (۱۳۷۸). الحکمه المتعالیه فی الاسفار الاربعه. ترجمهٔ محمد خواجوی. تهران: انتشارات مولی

طباطبایی، محمدحسین. (۱۳۷۲). نهایه‌الحکمه. ترجمه و شرح علی شیروانی. قم: مرکز انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی حوزهٔ علمیهٔ قم

بدایه‌الحکمه. (۱۳۸۶). ترجمه و شرح علی شیروانی. قم: مرکز انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی حوزهٔ علمیهٔ قم

تقدیر، سمانه. (۱۳۹۶). تبیین مراتب و فرآیند ادراک انسان و نقش آن در کیفیت خلق آثار معماری بر اساس مبانی حکمت‌متعالیه. فصلنامه پژوهش‌های معماری اسلامی، (۱۴): ۴۸-۶۹.

[DOI: 10.61186/ciauj.9.2.93]

This page is intentionally rendered without text

این صفحه آگاهانه بدون متن ارائه شده است

[DOI: 10.61186/ciauj.9.2.93]